

Szlovákiai könyvtárak magyarul lakta területeken

Hodossy Dezső

A mai Szlovák Köztársaság területén több nemzeti kisebbség él, szervesen integrálódva a szlovákiai társadalomba. Az 1991-es népszámlálás adatai szerint Szlovákia területén 566 741 magyar nemzetiségű személy él. Ez a szám az összlakosság 10,5%-át jelenti. A magyar nemzetiségűek többsége 13 dél-szlovákiai járásban és két nagyvárosban, Pozsonyban és Kassán él.

A magyarul lakta területek könyvtári ellátása

A szlovákiai magyar nemzeti kisebbség korszerű könyvtári ellátása, és az anyanyelvű irodalom biztosítása ma is időszerű, megoldandó kérdése kulturális életünknek. Az 1989-es rendszerváltás után azt reméltük, hogy gyorsabban mennek végbe a tudati, szellemi, kulturális szintű változások, melyekhez mi, könyvtárosok a magunk eszközeivel, a könyvekkel, az ismeretközvetítéssel, tudásunkkal járulhatunk hozzá, hiszen a demokratikus jogállam egyik

alapintézménye a könyvtár, a demokrácia kialakulásának pedig nélkülözhetetlen feltétele az információhoz való szabad hozzáférés megteremtése minden állampolgár számára.

A szlovákiai magyar nemzetiségi kisebbség könyvtári ellátása az elmúlt évtizedben nem fejlődött a szlovákok lakta települések könyvtárügyével azonos ütemben. A nemzetiségek által lakott területeken korábban sem működtek, s most sem jöttek létre olyan központi szerepet betöltő koordinációs központok, báziskönyvtárak, amelyek a vegyesen lakott területek könyvtárait támogatnák anyanyelvi irodalommal, amelyekhez állami, központi forrás biztosítaná a költségvetést.

A nemzetiségi gyűjtemények működtetésének egyik problémáját az okozza, hogy az önkormányzatok és a központi irányítás között nem tisztázottak a feladatok, s félő, hogy az előkészületben lévő új könyvtári törvény sem foglalkozik a nemzetiségi könyvtári ellátás kérdéseivel kellőképpen.

A magyar nyelvű könyvek és folyóiratok beszerzése, szerencsére nem okoz gondot, ugyanis alig pár nap, pár hét késéssel a könyvterjesztők és a magán

könyvkereskedések már árusítják az anyaországi könyveket és folyóiratokat. A nehézséget a pénzhány jelenti, ugyanis a helyi kiskönyvtárak kellő anyagi hiányában nem tudják az „iramat tartani”.

A gyarapítás nálunk a következő lehetőségekre épülhet:

- ⊗ az állami költségvetésre – amikor a Kerületi Hivatal biztosítja a fenntartáshoz és a könyvvásárláshoz – az inkább csak szimbolikus összegű – keretet;
- ⊗ a Művelődési Minisztérium mellett működő Pro Slovakia alapítványtól pályázat útján nyerhető támogatásra (sajnos, a könyvtárak esélyei nem a legjobbak a támogatás elnyerésére, bár a Dunaszerdahelyi Járási Könyvtár és még másik kettő 1997-ben 550.000 korona összegű könyvvásárlási támogatást kapott – elsősorban a szlovák irodalom vásárlására, de kikapuk mindig találhatók);
- ⊗ az ún. „harmadik szektor” alapítványaitól nyerhető pályázati támogatás útján pl. Phare, Soros, Open Society Fund és más alapítványok. A dél-szlovákiai könyvtárak élnek is ezekkel a lehetőségekkel, hogy magyar nyelvű könyveket, folyóiratokat vásároljanak, számítógépeket, CD-ROM-okat vegyenek. (Ugyancsak 1997-ben a Dunaszerdahelyi Járási Könyvtár pl. 40.000 korona értékben kapott magyar könyvek vásárlásra támogatást).
- ⊗ A Kölcsey alapítványtól kapott segítség, támogatás révén; és a magyarországi könyvtárakkal fenntartott baráti, testvéri kapcsolat jóvoltából. (A győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtárral *Tuba László* igazgató úr jóvoltából példaértékű kapcsolatunk van.)

A könyvtári törvény

Szlovákia önállóvá válásáig csehszlovák törvények (1919, 1959) határozták meg a szlovák könyvtár-

ügy sorsát is. Noha az 1959. évi törvényt a mai napig nem helyezték hatályon kívül, a könyvtári világ annyira megváltozott, hogy ma már senki nem veszi figyelembe az előírásait.

1995-ben a Szlovák Könyvtári Egyesület, a Szlovák Könyvtárosok Egyesülete és a Szlovák Nemzeti Könyvtár előkészítették az új könyvtári törvényt. A törvénytervezet a nemzetközi normákat szem előtt tartó, nyitott, decentralizált könyvtári rendszert vázolt fel, támogatva a könyvtárak közötti együttműködést és az integrációt. Bár a tervezet nem foglalkozott külön a nemzeti kisebbségekkel, de az UNESCO 1994-es ajánlásából átvett szövegrész „A könyvtáraknak szolgáltatásaikat úgy kell kialakítaniuk, hogy azokhoz korra, nemre fajra, vallásra, nyelvre vagy társadalmi hovatartozásra való tekintet nélkül, mindenki egyenlő mértékben hozzájusson” a nemzetiségi könyvtárak szempontjából is kedvezően értelmezhető.

Több javaslat született arról, hogy a könyvtári törvényben vagy más jogszabályban legyen kimondva a nemzeti kisebbségek könyvtári ellátásának fontossága, az ezzel foglalkozó intézmények feladatai, kötelességei, különösen ami a működtetési kérdéseket illeti.

A szlovák országgyűlés, a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa 2000. május 12-én fogadta el a 183. sz. törvényt, melynek „A nyilvános közművelődési könyvtári ellátás rendszerének működése és fejlesztése” című fejezetében kimondja, hogy szavatolja a hazai (szlovákiai) nemzeti és etnikai kisebbségek könyvtári ellátását.

1997-ben született egy olyan törvény, amely a nemzeti könyvtári feladatokat a martini székhelyű Matica Slovenska mellett a Pozsonyi Egyetemi Könyvtárra bízta. A Matica Slovenska jelenleg a könyvtári kutatások, a szabványosítás, a nemzeti bibliográfia és a központi kiadványszámozás műhelye. A bibliográfiai munkák koordinálója, a központi szolgáltatások (központi katalógusok, könyvtárközi kölcsönzés, tárolókönyvtár) ellátója. A Pozsonyi Egyetemi

Könyvtár elsősorban a szlovák irodalom és könyvkultúra kérdéseivel foglalkozik s a szlovák Művelődési Minisztérium fennhatósága alá tartozik.

A magyar nyelvű könyvállomány

Friss statisztikák hiányában nehéz pontosan megmondani a szlovákiai könyvtárak mutatószámait, elképzelni arányait. A dunaszerdahelyi könyvtár mutatóit ismerem alaposabban. Ez a könyvtár olyan helyen működik, ahol viszonylag nagy számban, egységes tömbben élnek a magyarok. A könyvtár két funkciót tölt be, járási módszertani intézmény és városi könyvtár egyben, miközben 70 községi könyvtár működését felügyeli.

1996-ban a könyvállománya 105 973 kötet volt, magyar nyelvű ennek kb. 61%-a; a beiratkozott olvasók száma: 4.699, melynek 75%-a magyar nemzetiségű, egy lakosra 9,43 kölcsönzött könyv jutott és egy olvasóra 47,75 kölcsönzés.

A 141 kurrens időszaki kiadványból 57 magyar nyelvű, melyből 40 anyaországi időszaki kiadvány járt a könyvtárba.

A Dunaszerdahelyi Járási Könyvtár 1992-ben elvállalta a Szlovákiában megjelenő 16 magyar nyelvű időszaki kiadvány feldolgozását a szlovák nemzeti bibliográfia részére, a nemzeti könyvtár módszertani irányítása szerint CDS-ISIS alatti számítógépes rendszerben.

A *Dunaszerdahelyi járás* többi 70 könyvtárának mutatói:

Az ellátandó lakosság száma: 111 310, ebből magyar nemzetiségű: 95 310 fő (88,7%), a könyvállomány együttesen : 493 527 kötet, ebből kb. 60% a magyar nyelvű. A beiratkozott olvasók száma: 13 188, ebből kb. 80% magyar nemzetiségű, a kölcsönzések száma: 444 415.

Dél-Szlovákia többi járási, városi, községi könyvtáraiban, különösen a határ menti települések könyvtáraiban található még magyar gyűjtemények. Így

pl. a komáromi, érsekújvári, galántai, losonci, rozsonyi, rimaszombati járási könyvtárakban. A magyar gyűjtemények nagysága nagyban függ az igazgató hozzáállásától, humanitásától is.

Néhány mutatószám Dél-Szlovákia járási, városi, községi könyvtárainak tevékenységéről (1996-os adatok alapján):

Galántai járás: 50 könyvtárral

A lakosság száma: 144 180, ebből magyar nemzetiségű 44,3% (61 568 fő);

A könyvállomány nagysága: 557 267 kötet, a magyar nyelvű irodalomról nincs számszerű adat;

A beiratkozott olvasók száma: 17 648 fő;

A kölcsönzések száma: 514 654;

Komáromi járás: 40 könyvtárral

A lakosság száma: 109 051, ebből magyar nemzetiségű 71,9% (78 859 fő);

A könyvállomány nagysága: 557 636 kötet;

Beiratkozott olvasók száma: 13 338 fő;

Kölcsönzések száma: 475 768;

Lévai járás: 92 könyvtárral

A lakosság száma: 121 163, ebből 33,4% magyar nyelvű (38169 fő);

A könyvállomány nagysága: 553 588 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 20 775 fő;

A kölcsönzések száma: 614 436;

Nyitrai járás: 95 könyvtárral

A lakosság száma: 212 943, ebből 8,3% magyar nyelvű (14 313 fő);

A könyvállomány nagysága: 736 955 kötet,

A beiratkozott olvasók száma: 25 596 fő;

A kölcsönzések száma: 982 442;

Érsekújvári járás: 63 könyvtárral

A lakosság száma: 152 136, ebből magyar nemzetiségű 43% (63 747 fő),

A könyvállomány nagysága: 580 140 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 17 893 fő;

A kölcsönzések száma: 792 164;

Losonci járás: 82 könyvtárral

A lakosság száma: 95 610, ebből magyar nemzetiségű 26,2% (22 820 fő);

A könyvállomány nagysága: 450 111 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 14 142 fő;

A kölcsönzések száma: 420 632;

Rimaszombati járás: 81 könyvtárral

A lakosság száma: 99 160 fő, ebből magyar nemzetiségű 50,1% (45 623 fő);

A könyvállomány nagysága: 373 451 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 11 570 fő;

A kölcsönzések száma: 413 277;

Nagykürtösi járás: 68 könyvtárral

A lakosság száma: 46840 fő, ebből 32,8% magyar nemzetiségű (14 385 fő);

A könyvállomány nagysága: 249 682 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 6 685 fő;

A kölcsönzések száma: 271 228;

Kassai járás: 107 könyvtárral

A lakosság száma: 102 489, ebből magyar nemzetiségű 22,3% (16 240 fő);

A könyvállomány nagysága: 471 563 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 9 258 fő;

A kölcsönzések száma: 231 706;

Rozsnyói járás: 88 könyvtárral

A lakosság száma: 87 752, ebből magyar nemzetiségű 31,2% (22 497 fő);

A könyvállomány nagysága: 465 313 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 10 857 fő;

A kölcsönzések száma: 342 895;

Terebesi járás: 78 könyvtárral

A lakosság száma: 119 531, ebből magyar nemzetiségű 42,6% (46 316 fő);

A könyvállomány nagysága: 363 549 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 13 117 fő;

A kölcsönzések száma: 298 849;

Pozsony vidéki járás: 54 könyvtárral

A lakosság száma: 148 959, ebből magyar nemzetiségű 8,9% (10 527 fő);

A könyvállomány nagysága: 513 754 kötet;

A beiratkozott olvasók száma: 15 605 fő;

A kölcsönzések száma: 517 252;

Hogy átfogóbb képünk legyen a szlovák könyvtárügy nagyságáról, még néhány mutatót megemlítek a szlovákiai könyvtárakról, ugyancsak 1996-ból.

A közkönyvtárak száma: 2710, ebből 36 járási könyvtárban és 445 községi könyvtárban dolgozott főállású könyvtáros. Egy főállású könyvtárosra országos átlagban évi 465 olvasó, 4778 látogatás és 15 828 kölcsönzés jutott. A lakosság 14,16%-a beiratkozott olvasó, az olvasók 45,09%-a tanuló.

A magyar tanítási nyelvű általános iskolák és középiskolák polcain is található magyar nyelvű könyvek, de ezek adatai nem ismeretesek előttem. Azt tudom, hogy az iskolák számára a magyar nyelvű könyveket elsősorban az anyaországból biztosítják, másodsorban pedig a szlovákiai magyar kiadóktól lehet beszerezni. Hét lap- és könyvkiadó (pl. Madách-Pozonium, Nap, Kalligram, Lilium stb.) működik ebben a körzetben.

A pozsonyi Comenius Egyetem magyar nyelv és irodalom tanszéke is rendelkezik pár ezer szakmai és szépirodalmi művel, s hasonló a helyzet a nyitrai Konstantin Egyetem magyar tanszékén is.

Könyvtárosképzés

Szlovákiában a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi karán folyik felsőfokú egyetemi szintű könyvtárosképzés, mely négy éves és egyszakos, illetve kétszakos lehet. Azok, akik munka mellett végzik tanulmányaikat, az egyszakos képzést választják. A felsőfokú egyetemi szintű képzés mellett a pozsonyi Könyvtárosi Szakközépiskolában szerezhető középfokú szintű képesítés, természetesen csak szlovák nyelven.

Pontos adatot nem ismerek, de ismereteim szerint kb. 20-25 főállású könyvtáros rendelkezik felsőfokú könyvtárosi végzettséggel, kb. 50-60 lehet a középfokú könyvtárosi végzettségűek száma a járásközségekben. (Dunaszerdahelyen például egy egyetemi

végzettségű könyvtáros és 17 középfokú végzettségű könyvtáros dolgozik.)

A könyvtárosok szakmai továbbképzését a martini Szlovák Nemzeti Könyvtár és a Pozsonyi Egyetemi Könyvtár koordinációs és módszertani osztálya végzi. Egyhetes továbbképző tanfolyamokat szerveznek a könyvtári munka valamennyi területére.

Dél-Szlovákiában a járási könyvtárak a feldolgozást, katalogizálást, tájékoztatást, van, ahol a kölcsönzést is számítógéppel végzik. Nálunk, a Dunaszerdahelyi Járási Könyvtárban 7 számítógépünk van, a feldolgozó munkát 1996 óta végezzük számítógéppel, Startlib 3.0 programmal. A bibliográfiai munkákat (hungarika és regionális) 1992-től ISIS alapú rendszerben, 1998-tól pedig UNIMARC sze-

rint végezzük. Most dolgozunk a kölcsönzés számítógépesítésén is.

Nemzetközi kapcsolatok, együttműködés

A Dunaszerdahelyi Járási Könyvtár immár 15 éve jó szakmai és baráti kapcsolatban áll a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtárral. Az együttműködés legfontosabb formái: tapasztalatcsere, továbbképzés, könyvcsomagok cseréje.

Dél-Szlovákia többi járási könyvtára is szoros együttműködésben áll néhány anyaországi könyvtárral, de ezek a kapcsolatok az utóbbi néhány évben – nem a résztvevő felek miatt – úgy tűnik, mostanában alacsonyabb határfokkal működhetnek.

KÖNNYEBBEN OLVASHATÓ ELEKTRONIKUS KÖNYVEK – Számos cég próbálja azzal segíteni az elektronikus könyvek gyorsabb elfogadását, hogy olyan technológiát dolgoz ki, amely könnyebben olvashatóvá teszi a digitalizált szöveget. A Microsoft a Reader Software-hoz kidolgozta a ClearType betűtípust, amely átméretezhető, és nem túl jellegzetes, hogy ne vonja el az olvasó figyelmét. Épp ezért nincs a képernyőn eszköztár, vagy óra sem. Vannak viszont olyan szolgáltatások, mint az aláhúzó funkció és a szótár. A nagy rivális, az Adobe Acrobat Reader formátuma, a PDF arról híres, hogy képes megőrizni egy könyv eredeti kivitelét. Más cégek, mint a Lightning Source olyan technológiát kínálnak, amely gyorsan képes egyetlen példányt előállítani a kívánt könyvből.

Mikulás Gábor híradása. (USA Today 2000. augusztus 30.)
